

KELÂBÂZÎ, Mahmûd b. Ebû Bekir

Kehkeşan motifi divan şiirinde çeşitli şekillerde görülmektedir. Bazan hem çokluğu hem parlaklığı itibariyle âşığın göz yaşı olarak ele alınmış, şekli itibariyle de daha çok yola benzetilmiştir. Hayâlî'nin, "Aks-i râh-i pür-şükûfendir miyan-bend-i felek" misraında kehkeşan sevgilinin yıldız ççekleriyle dolu yolunu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Ayrıca yine şekil yönünden kervana da benzetildiğinden divan şiirinde "kervan-râh-i kehkeşan" tabirine sık sık rastlanır. Ahmed Paşa'nın, "Geh kâhkeşan gâh iletip hirmen-i mehten / Dûlâb-ı felek delv ile dökerdi ana mâm" beytinde kehkeşanın ay harmanından saman götürmesi ve "felek dolabı"-nın delv ile (kova = kova burcu) ona su dökmesi bir arada zikredilerek kerpiç yapımı telmihte bulunulmuştur. Nevî'nin, "Kem kâse bezm-i işaretine mâh-i âsûman / Yetmez ziyâfetinde simât olsa kehkeşan" beytinde kehkeşan, kendisini teşkil eden küme içindeki yıldız bolluğundan ötürü övülen şahsin sofrasındaki zenginliği ifade eder. Bazan da Şeyhî'nin, "San dâneyidi encüm ü dâm idi kehkeşan / Yâ sayd-i nesr-i tâyire pertâb idi şîhâb" beytinde olduğu gibi kehkeşan tuzağa, yıldızlar ise kuşları aldatmak için içine serpilmiş yeme benzetilmiştir.

Yakın dönem Türk matbuatında "Kehkeşan" adı verilen bazı edebî dergiler yayılmıştır. Bunlardan Trabzon'da Ali Rıza tarafından çıkarılan dergi on beş günlük "musavver, edebî, fennî, ziraî, tîcarî, sînâî bir mecmua" olarak 23 Temmuz 1909 ile 1910 arasında yirmi dört sayı çıkmıştır. Şiir, makale, tenkit, felsefi yazılar, kısa hikâyeler ve musahabelerin yer aldığı mecmuada Hamâmîzâde İhsan, Halil Nihad (Boztepe), İbrahim Alâeddin (Gövsâ) ve Tahsin Nâhid gibi imzalar görülmektedir. Fecr-i Âti'nin yerini almak isteyen Yeni Nesil adlı edebî grubun yayın organı olarak İstanbul'da nesredilen Kehkeşan ise "fennî, edebî, içtimâî on beş günde bir neşrolunur mecmua-i musavver" tanıtımıyla yayın hayatına girmiştir, 8 Eylül 1912 – 2 Eylül 1914 tarihleri arasında sadece dokuz sayı çıkmıştır. Görülebilen beş sayısındaki başlıca imzalar şunlardır: Hasib (Dinçsoy), Hâlid Fahri (Ozansoy), İsmâîl Hâmi (Danişmend), Sadi, Münir Süreyya (Münir Süleyman Çapanoğlu), Selâhaddin Enis (Kantarağasızâde, Atabayoğlu), Yusuf Ziya (Ortaç).

BİBLİYOGRAFYA :

Burhanî-Kâti' Tercümesi, s. 685; [Redhouse]; İtâveli Lugat-ı Osmâniye, İstanbul 1283, II, 181; a.mlf., A Turkish and English Lexicon, İstan-

bul 1890, s. 1520; Şükûn, Farsça-Türkçe Lûgat, s. 1492; Tarama Sözlüğü, Ankara 1967-71, III, 1893; V, 3290; Agâh Sirri Levend, Divan Edebiyatı (İstanbul 1943), İstanbul 1980, s. 216-217; Yusuf Ziya Ortaç, Bizim Yokuş, İstanbul 1966, s. 11-15; Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Çevremde, Ankara 1970, s. 228-230; Mehmed Çavuşoğlu, Necâti Bey Divâni'nın Tahlili, İstanbul 1971, s. 252; Bahâeddin Ögel, Türk Mitolojisi, İstanbul 1971, II, tür.yer.; Hasan Duman, Katalog, s. 206; Cemâl Kurnaz, Hayâlî Bey Divâni (Tahlili), Ankara 1987, s. 439; M. Nejat Sefercioğlu, Nevî'l Divâni'nın Tahlili, Ankara 1990, s. 334-359; İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Ankara 1999, s. 236; Dihhûdâ, Lugatnâme, XXII, 298; Cengiz Yurdanur, "Kehkeşan", TDEA, V, 260.

NAZIM H. POLAT

KELÂBÂZÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الكلبازى)

Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed
b. el-Hüseyin el-Buhârî el-Kelâbâzî
(ö. 398/1008)

Buhârî'nin râvilerine dair
eseriyle tanınan hadis âlimi.

323'te (935) Buhâra'nın bir semti olan Kelâbâz'da doğdu. Mâverâünnehir, Horasan ve Bağdat gibi ilim merkezlerini dolaşarak âlimlerden ders aldı. Hocaları arasında Heysem b. Küleyb eş-Şâfiî, Ebû Cafer Muhammed b. Muhammed el-Cemâmî, Ebû Ya'lâ Abdülmü'min b. Halef gibi muhaddisler bulunmaktadır. Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbûrî ve Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî gibi âlimler de onun talebeleri arasında yer almıştır. Kelâbâz Cemâziyelâhir 398'de (Şubat 1008) vefat etti. Bu tarih 378 (988) olarak da zikredilmiştir.

Buhârî rivayetlerilarındaki geniş bilgiyle tanınan ve güvenilir bir muhaddis olduğunda ihtilâf bulunmayan Kelâbâzî için Hatîb el-Bağdâdî sika ve hâfız, Hâkim en-Nisâbûrî sebt ve mütkin terimlerini kullanmışlardır. Ayrıca öğrencisi Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî onun devrinde Mâverâünnehir'de en çok hadis bilen kimse olduğunu, Hâkim en-Nisâbûrî de Mâverâünnehir'de benzeri bulunmadığını söylemiştir.

Kelâbâzî'nin el-Hidâye ve'l-îrşâd fi ma'rifeti ehli's-siķa ve's-sedâd ellezîne alyrece lehüm el-Buhârî fi Câmi'i h adlı eseri, Buhârî'nin 1525 râvisini alfabetik olarak ve kısa notlarla tanıtmakta olup Abdullâh el-Leysî tarafından nesredilmiştir (Beyrut 1407/1987). Kitabı Abdullâh b. Abdurrahman el-Cüzeî 562'de (1167) tezhip etmiştir. İbnü'l-Kayserânî,

Sâhihîn râvileri hakkında telif ettiği çalışmasında Buhârî'nin râvileriyle ilgili olarak Kelâbâzî'nin eserini esas almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kelâbâzî, Ricâlî Sahîhi'l-Buhârî, I, 15-24; Hatîb, Târihu Bağdâd, IV, 434-435; Zehebî, Tezkiretu'l-huffâz, III, 1027-1028; a.mlf., A'lâmü'n-nübelâ', XVII, 94-96; Keşfû'z-zunûn, I, 88, 555; Brockelmann, GAL Suppl., I, 280; Hediyyetü'l-ârifîn, I, 69; Sezgin, GAS, I, 216-217; a.mlf., GAS (Ar.), I, 443.

SALAHATTİN POLAT

KELÂBÂZÎ, Mahmûd b. Ebû Bekir

(محمود بن أبي بكر الكلبازى)

Ebû'l-Alâ Şemsüddîn Mahmûd
b. Ebî Bekr b. Mahmûd
el-Buhârî el-Kelâbâzî
(ö. 700/1300)

Hanefî fâkihi ve hadis âlimi.

644'te (1246) veya 649 yılının Cemâziyelevvel ayının başlarında (Temmuz 1251 sonları) Buhara'nın büyük semtlerinden Kelâbâz'da dünyaya geldi. Hilâtî'den (ö. 652/1254) ders aldığına ve ellî altı yaşında öldüğüne dair bilgiler doğru ise doğumu için 644 (1246) yılı tercih edilmelidir. Buhârî, ayrıca ferâiz alanındaki şöhreti sebebiyle Farazî nisbeleriyle de anılır. Fıkıhta temel öğrenimini Buhara'da yaptı. Necmeddin Ömer b. Muhammed el-Kâhuştvânî'den ferâiz okudu. 670 (1272) yılı civarında Buhara'da Ahmed b. Ma'ser'den hadis öğrendiğine dair bilgiden o tarihlerde henüz memleketinde olduğu anlaşılmaktadır. Kelâbâzî hadis rivayet etmek için Merv, Ebîverd, Dâmegân ve Serâşî dolaşarak çeşitli âlimlerden hadis dinledikten sonra Bağdat, Musul, Mardin ve Düneysir'e gidip Kevâşî ve Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed İbnü'd-Debbâb gibi âlimlerin yanında hadis öğrenimini sürdürdü. 677'de (1279) hacca gitti. 684 (1285) yılında Dîmaşk'a geçerek Sûmeysatîyye Hankahî'na yerlesitti; bizzat istinsah ettiği birçok eserden oluşan özel kütüphanesini buraya vafetti. Fahreddin İbnü'l-Buhârî, Ebû Abdullâh İbnü'l-Kemâl el-Makdisî, Abdürrâhîm b. Abdülvâhid el-Makdisî, Muhammed b. Abdülmü'min es-Sûrî gibi birçok muhadisten hadis öğrendi. 680 (1281) yılından sonra Mısır'a göç etti; uzun süre kaldıgı Kahire'de İbn Hamdân ve Ahmed b. İshak el-Eberkûhî gibi âlimlerden hadis okudu. Kendisinden hadis veya ferâiz öğrenen kişiler arasında Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Yûsuf b. Abdurrahman

KELÂBÂZÎ, Mahmûd b. Ebû Bekir

el-Mizzî, Ebû Hayyân el-Endelüsî, Îbn Seyyidünnâs, Kutbüddin el-Halebî ve Zehebî gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Zehebî onu mütken ve sika olarak nitelendirmektedir (*Mu'cemü's-şüyûh*, s. 615). Tatar istilâsının doğuracağı kargaşadan kaçarak Mardin'e giden Kelâbâzî birkaç ay sonra 700 yılı Rebiülevvel ayının başlarında (Kasım 1300 ortaları) burada vefat etti. Kelâbâzî, özellikle miras hukuku, hadis ve ricâl ilimlerinde söz sahibi olup takvâ ehli bir kimse idi.

Eserleri. 1. *Dav'ü's-Sirâc*. Hanefî fakîhi Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin *el-Ferâ'izü's-Sirâciyye*'sinin mezhepler arası karşılaştırmalı ve delilli bir şerhidir. Kelâbâzî bu eserini hocası Kâihuştuvâni'nın ferâiz derslerinde tuttuğu notlardan faydalananarak hazırlamış, son kısmında bazı ihtilâflı meselelere de yer ayırmıştır. 10 Cemâziyelevvel 676 (29 Eylül 1277) tarihinde tamamlanan kitabın Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'nde (nr. 1147) aynı yıl istinsah edilmiş bir nüshası vardır. Bu şerh çok rağbet görmüş ve medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Hanefî fakîhi Bâbertî, *el-Ferâ'izü's-Sirâciyye*'nin en güzel şerhlerinden biri olduğunu söyleiği *Dav'ü's-Sirâc*'ı talebenin isteği üzerine özetleyip bazı yerlerini de açıklayarak *Şerhu's-Sirâciyye* adıyla anılan eserini kaleme almıştır. Leknevî, *Dav'ü's-Sirâc*'ın çeşitli meselelerde mezheplerin görüşlerini dellilleriyle birlikte aktardığını ve müellifin bu ilme vukufunun derinliğini gösterdiğini söyler (*el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 211). Eser, Kelâbâzî tarafından *el-Minhâcü'l-müntehab min Dav'i's-Sirâc* adıyla Bağdat'ta ihtisar edilmiş olup 678 (1279) yılında tamamlanan bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Nuri Arlasez, nr. 155), diğer bir nüshası da Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 1432) bulunmaktadır. Her iki yazmanın Türkiye kütüphanelerinde başka nüshaları da mevcuttur (bu iki eserin nüshaları için ayrıca bk. Brockelmann, GAL, I, 470; Suppl., I, 650; Tales, s. 97). 2. *Telkihü'l-efhâm fi şerhi mesâ'ilî zevi'l-erhâm* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1115; Kılıç Ali Paşa, nr. 513; Âtîf Efendi Ktp., Âtîf Efendi, nr. 1739; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 658). 3. *Hallü'l-ka-râ'iz fi fenni'l-ferâ'iz* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1318). 4. *Müstebehü'n-nisbe*. Zehebî, Kelâbâzî'nin bu kitabının müsveddesinden pek çok nakilde bulunduğunu söyler (*el-Müstebeh*, s. 452). 5. *Meşye-ha*. 750 civarında hocasının biyografisini ihtiva eden bir eserdir (Kureşî, III, 454).

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1502; a.mlf., *Mu'cemü şüyûhi'z-Zehebi* (nşr. Rûhiyye Abdurrahman es-Süyûfi), Beirut 1410/1990, s. 615; a.mlf., *el-Müstebeh*, s. 452; Safedî, *el-Vâfi*, XXV, 291-292; a.mlf., *A'yânü'l-'âşr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dgr.), Beirut-Dimâşk 1418/1998, V, 365-366; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenâن* (Cübûri), IV, 234; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muâdiyye*, III, 453-455; Takyyûddin el-Fâsi, *Târihü 'Ulemâ'i Bağdad: el-Müntehabü'l-muâhîlât* (nşr. Abbas el-Azzâvî), Bağdad 1357/1938, s. 213-215; Makrûzî, *es-Sûlûk* (Ziyâde), I/3, s. 918; Îbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 342-343; Îbn Tağrıberdi, *en-Nûcûmû'z-zâhîre*, VIII, 197; a.mlf., *ed-Delîlü's-şâfi* (nşr. Fe'hîm M. Şeltût), Kahire 1399/1979, II, 721; Îbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcîm fi men sânnîfe minne'l-Hanefîyye* (nşr. İbrâhim Sâlih), Dîmasîk 1412/1992, s. 70; *Keşfî'z-zunûn*, II, 1249; Îbn'l-îmâd, *Sezerât*, V, 457-458; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 210-211; Brockelmann, GAL, I, 470; Suppl., I, 650; *İzâhu'l-meknûn*, I, 417; II, 185, 486; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 406; M. Es'ad Tales, *el-Kesâfî'an mahîtâtî hâza'îni kütübi'l-evkâf*, Bağdad 1372/1953, s. 97; *Mevsû'atü Tabâkâti'l-fukâhâ* (nşr. Ca'fer es-Sûbhânî), Kum 1418, VII, 268.

 BILAL SAKLAN

KELÂBÂZÎ, Muhammed b. İbrâhim

(محمد بن إبراهيم الكلباني)

Ebû Bekr Tâcülisâm Muhammed
b. Ebû İshâk İbrâhim b. Ya'kûb
el-Buhârî el-Kelâbâzî
(ö. 380/990)

Tasavvufun temel kaynaklarından olan *et-Ta'arruf* adlı eseriyle tanınan mutasavvîf, fıkıh ve hadis âlimi.

Nisbesini Buhara'nın bir mahallesi olan Kelâbâz'dan almaktadır. Gulâbâdî nisbesiyle de anılan Kelâbâzî'nin ailesi, yetişme tarzı ve ziyaret ettiği yerler hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Tasavvufla ilgili iki önemli eseri olduğu halde sâfüllerere dair bilgi veren tabakat kitaplarında kendisine yer verilmemiş, sadece Abdurrahman-ı Câmî tasavvufta üstadı olan Fâris b. İsâ'dan bahsederken onun ismine temas etmiştir (*Nefehâtü'l-üns*, s. 205). Îbn Kutluboğa ve Leknevî gibi daha ziyade Hanefî fıkıh âlimleri hakkında bilgi veren yazarlar bir Hanefî fakîhi olması dolayısıyla ondan kısaca söz etmişlerdir (*Tâcü't-terâcîm*, s. 87; *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 161).

Muhammed b. Fazl'dan fıkıh okuduğu bilinen Kelâbâzî, *Me'âni'l-âhbâr* olarak da bilinen *Bâhrü'l-fevâ'id* adlı eserinde hadis öğrendiği hocalarının isimlerini kaydetmiştir. Tasavvuftaki üstadı ise Hallâc-ı Mansûr'un takipçilerinden Fâris b. İsâ'dır. Kelâbâzî, *Me'âni'l-âhbâr* ve *et-Ta'arruf*

rûf'ta sohbetinde bulunduğu üstatlarının adını zikreder. Bunların bir kısmının Semerkantlı, Reyli, Hemedanlı, Kûfeli ve Bağdatlı olduğu dikkate alınırsa bu şehirleri ziyaret ettiği söylenebilir. Kızı Ümmü'l-Kâsim'in *Me'âni'l-âhbâr*'ı rivayet edenler arasında bulunması onun çocukların eğitimleriyle de ilgilendiğini göstermektedir. Buhara'da vefat eden Kelâbâzî'nin kabrinin Muhammed Pârsâ ve Ali b. Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî zamanında bir ziyaret yeri olduğu anlaşılmaktadır (*Tevhîde Giriş*, s. 99; *Reşehât Tercümesi*, s. 18).

Eserleri. 1. *et-Ta'arruf li-meżhebi ehl-i't-tâsavvuf*. Tasavvuf konusunda erken dönemde yazılmış eserlerden biridir. Müellif giriş kısmında sâfi olmadıkları halde sâfi görünen istismarcılardan şikayet eder, yaşadığı çağda gerçek sâflığın yok deneye kadar azaldığını söyler. Eserin ilk dört bölümünde sâflık ve sâfiler hakkında özet bilgiler verilmiş, ikinci kısımda sâfilerin inanç konularındaki kanaatleri anlatılmıştır. Burada verilen bilgiler *el-Fik-hü'l-ekber* ve Nesefi akaidindeki bilgilerle benzer. Kelâbâzî bu bilgileri vererek sâfilerin akaid konularında Ehl-i sünnet mezhebinin takip ettilerini gösterir ve onları savunur. Üçüncü kısımda bazı tasavvufi haller ve makamlar kısaca anlatılır. Dördüncü kısım vecd, fenâ, sekr, mârifet, tecelli ve tevhid gibi tasavvufun özünü oluşturan hususlar ve terimlere dairdir. Beşinci kısım riyâzet, halkla ilişkiler, ilham, rüya, keramet ve semâ gibi konuları içerir. Bu konularda verdiği özlü bilgilerle bir Sünni tasavvufun varlığını ortaya koymuğu için, "Ta'arruf olmasayı tasavvuf bilinmezdi" denilmiştir. Eser İzzeddin el-Kâşî'nin de kaynakları arasında yer alır (*Dârâ, XXIII, 555*). *et-Ta'arruf* tasavvuf tarihinde etkili olmuş, üzerinde şerhler yazılmış ve erken bir dönemde Farsça'ya tercüme edilmiştir. İsmâîl b. Muhammed el-Müstemlî eseri *Nûrü'l-mûrîdîn ve fażîhatü'l-mûdde*'in ve *ķam'u'l-mübtedî*'in ve *hüccetü Ehli's-sünne ve'l-mû'minîn* adıyla Farsça şerhetmiştir (I-II, Leknev 1328/1912; nşr. Muhammed Revşen, I-II, Tahran 1984-87). Bu şerh, tasavvufla ilgili ilk önemli Farsça eser olması bakımından da değerlidir. Ahmed Ali Recâî tarafından *Hulâşa-yı Şerh-i Ta'arruf* adıyla yayımlanan (Tahran 1349) ve yazarı belli olmayan kitap Müstemlî'nin şerhinin bir özetidir. Alâeddin Konevî'nin şerhi *Hüsnu'l-tâsarruf fi şerhi't-Ta'arruf* adını taşımaktadır (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1232).